

Hlasování prostřednictvím internetu a mobilního telefonu v Estonsku funguje¹

Sylvie Reterová

Internet Voting and SMS Voting in Estonia Works

Abstract: The article deals with developments of the Internet elections project in Estonia. The expansion of internet voting in Estonia is closely associated with communication and information technology development in this country. The purpose of the article is to provide policy analysis, analysis of security principles and legal analysis with a survey of the development of internet voting in Estonia. The accent is put on comfortable and trustworthy voting procedure at the same time. This study also aims to assess the impact of internet voting on voter turnout.

Keywords: alternative voting methods, e-voting, political participation.

Již několik let se problematika způsobů hlasování ve volbách těší velké pozornosti odborníků v takřka všech vyspělých demokraciích. Politologové, právníci, počítačová experti i běžná veřejnost diskutuje výhody a nevýhody nejrůznějších forem hlasování, ať už dlouhodobě používaných či nově zaváděných, přičemž všeobecná shoda panuje v názoru, že klasický způsob hlasování používaný od roku 1858, tedy vhazování tištěných volebních lístků do volebních urn, je již překonaný a neodráží životní styl obyvatel ve 21. století. Faktem je, že proměna charakteru společnosti spočívající zejména v rozvoji moderních komunikačních technologií zakládá potřebu doplnit a v budoucnu dokonce nahradit tradiční metody hlasování novými alternativními formami. Alternativními formami hlasování se přitom rozumí netradiční způsoby výběru kandidátů ve volbách a jedná se konkrétně o korespondenční hlasování, telefonní hlasování (s využitím pevné linky i mobilního telefonu), hlasování prostřednictvím digitální televize a internetové hlasování rozšířené také pod názvem elektronické volby nebo on-line volby.²

Není pochyb o tom, že zavádění alternativních forem hlasování³ představuje významný krok směrem k modernizaci demokracie a lze dokonce říci, že vzhledem k intenzivnímu rozvoji nových komunikačních technologií v posledních desetiletích je tento krok nejen potřebný, ale také nevyhnutelný. Jen těžko si dokážeme představit, že by procedura výběru reprezentantů, i přes výrazný posun ve vývoji společnosti, zůstala neměnná. Inovativní techniky zároveň přinášejí řadu výhod, jež tradiční hlasovací postupy používané v 19. století logicky nemohou a nikdy ani nebudou schopny nabídnout.

Cílem tohoto příspěvku je představit fungující systém moderního hlasování v nejmenší pobaltské republice, která je známá svým velmi vstřícným postojem k novým technologiím. V Estonsku mohou občané hlasovat elektronicky již od roku 2005 a nutno říci, že ku spokojenosti všech. V první části článku se zaměřím na proces implementace elektronických voleb do systému a následně popíši, na jakých principech elektronické hlasování v Estonsku funguje. Zaměřím se také na výhody a nevýhody elektronického hlasování, a to zejména na otázku finanční, časovou a problematiku dostupnosti.

Druhou část pak věnuji tématu bezpečnosti a technickému zajištění elektronických voleb v Estonsku. Nastíním otázku, jak je hlasování zabezpečeno z hlediska ochrany systému, ověřování, důvěryhodnosti a spolehlivosti hlasování, zajištění anonymity voliče, ochrany před zneužitím osobních údajů či

možnosti zpětně zkontrolovat volbu voliče. Následně přejdu k právním principům elektronických voleb, a tedy k otázce, zda je v Estonsku v souvislosti s internetovými volbami zajištěn všeobecný, tajný, rovný a přímý výkon volebního práva a zda nedochází k porušování základních ústavních práv občanů.

V závěrečné části příspěvku se pokusím zmapovat dopady elektronických voleb a zhodnotit vliv moderních způsobů hlasování na volební účast. Přiblížím rovněž postoje občanů a jejich vůli hlasovat elektronicky, stejně jako přístup politiků k těmto moderním hlasovacím technologiím. Zamyslím se i nad možnými vizemi do budoucna, tedy zda je i nadále tendence hlasovat elektronicky a zdokonalovat systém nebo naopak od elektronických voleb ustupovat.

Implementace a systém e-voleb v Estonsku

Jak bylo zmíněno v úvodu, Estonsko zaujímá velmi vstřícný postoj k novým technologiím, což je podpořeno i faktem, že v Estonsku je právo na přístup k internetu považováno za jedno ze základních lidských práv [LEEDS; LEGAL TEXT]. S důkladným budováním elektronické sítě začalo Estonsko v roce 1997 a dle aktuálních statistik dosahuje počet jednotlivců s on-line připojením 64 % [EUROSTAT]. Internet přitom v Estonsku používají všechny věkové kategorie obyvatel, a to nejen v soukromém životě, ale i v oblasti politické. Prostřednictvím institutů e-demokracie se občané Estonska podílí na výkonu státní správy a zasahují do činnosti státních orgánů. Přes internet lze v Estonsku například komentovat a doplňovat předběžné legislativní návrhy ministerstev, přičemž poslanci mají povinnost se těmito připomínkami zabývat. V reálném čase mohou občané také sledovat vládní výdaje, k jejichž on-line zveřejňování přistoupili představitelé země jako první na světě (v dubnu 2000). Toto časté využívání internetu ve státní správě značnou měrou napomohlo rychlému uskutečnění vládních projektů usilujících o zavedení elektronické demokracie. Estonsko se tak dnes právem řadí mezi přední internetové velmoci [Eh; Rada].

Dovršením snah týkajících se používání moderních informačních technologií ve státní sféře bylo uzákonění internetu jako prostředku hlasování pro komunální a parlamentní volby [LEGAL ACTS]. Prostředí pro jejich realizaci bylo vytvořeno již v lednu 2002, kdy došlo k zavedení nových identifikačních průkazů, tzv. ID karet, obsahujících kód a mikročip s osob-

ními údaji. Na čipu jsou též uloženy dva digitální certifikáty a související privátní klíče chráněné PIN kódy.⁴ Nové občanské průkazy vlastní v současné době takřka všichni z cca 900 tisíc oprávněných voličů a každý má tak možnost hlasovat prostřednictvím internetu [Reterová 2004: 73-74].

První pilotní projekt se uskutečnil v hlavním městě Estonska v lednu roku 2005 a jednalo se o referendum o umístění Památníku svobody. Více než výsledek hlasování však zajímal politiky a odborníky průběh voleb a počet elektronicky odevzdaných hlasů. Celkem 14 % obyvatel [VVK 2011] vyjádřilo své mínění pomocí internetu a vzhledem k tomu, že hlasování neprovázely žádné problémy, mohlo se přistoupit k dalšímu kroku, kterým bylo pořádání komunálních on-line voleb.

Ty se konaly v říjnu roku 2005 a probíhaly tak, že volič přiložil svou ID kartu do speciální čtečky a pomocí PIN kódu otevřel příslušnou webovou stránku. Speciální čtečky jsou v Estonsku součástí moderního vybavení počítačových soustav a obsahují je jak domácí počítače (v případě, že by domácnost byla vybavena staršími počítači, lze si čtečku zakoupit v přepočtu za 300 korun), tak všechny veřejně přístupné počítače s připojením na internet. Na webové stránce se voliči po ověření identifikace zobrazila elektronická kandidátka, z níž vybral jméno preferovaného uchazeče a kliknutím jej označil. Volba byla nejdříve zašifrována ve vnitřní obálce a po stvrzení elektronickým podpisem také ve vnější obálce. Posledním krokem pak bylo potvrzení o tom, že byl hlas voliče zaznamenán [Reterová 2004; Ehl; Rada]. V těchto volbách bylo přes internet odevzdáno 2 % hlasů (více než 9000 hlasů) a hlasovací proces se opět obešel bez obtíží [VVK 2011]. Mohlo se tak přistoupit k nejtěžší zkoušce, k hlasování celostátnímu.

Historicky první parlamentní volby s hlasováním po internetu uspořádalo Estonsko dne 4. března 2007.⁵ Při jejich konání se vycházelo z obdobných principů jako při volbách komunálních a z hlediska zajištění ochrany proběhlo i tentokrát vše bez potíží. Jediným terčem kritiky se stalo právo občanů měnit svá rozhodnutí, což například podle bývalého estonského prezidenta Arnolda Rüütela zvýhodňuje internetové voliče oproti ostatním. Konkrétní stížnosti však nebyly zaznamenány a navíc se ukázalo, že pravidlo opakovaného hlasování redukovalo volební podvody a manipulaci s hlasy na minimum (viz dále). Celkově využilo možnosti hlasovat prostřednictvím internetu více než 30 tisíc obyvatel, což je v porovnání s komunálními volbami pořádanými v roce 2005 třikrát více. V konečném součtu není toto číslo nijak vysoké (asi 5,4 %), nicméně pokud přihlídneme k unikátnosti projektu, pro který v té době ve světě neexistovalo srovnání, lze výsledek hlasování označit za úspěch [VVK 2011].

V následných volbách se navíc zájem o internetové volby stupňoval – ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 odevzdalo svůj hlas přes internet již 15 % aktivních voličů, v komunálních volbách v říjnu 2009 pak 16 % voličů a parlamentních voleb v březnu 2011 se po internetu účastnilo dokonce 24,3 % voličů, což představovalo 140 846 hlasů.⁶ Je tedy zřejmé, že Estonci si pohodlný způsob hlasování oblíbili velmi rychle.

V současné době je internetové hlasování zakotveno pro volby komunální, volby do Evropského parlamentu i pro volby parlamentní, kde lze navíc využívat i možnosti hlasovat prostřednictvím mobilního telefonu [LEGAL ACTS]. Tato alternativa byla poprvé zavedena v roce 2011 a využilo ji 1,9

% aktivních voličů. Hlasovalo se pomocí autorizovaného čipu (voličům poskytnut zdarma), jehož prostřednictvím se ověřovala identita voliče. Nutnost vlastnictví fyzického zařízení – tedy čipové karty či mobilního čipu – je obecně podmínkou pro bezpečnost takového hlasování, jež zabraňuje zneužití hesla. Vše funguje na stejném principu jako u výběru z bankomatu, kdy nestačí pouhá znalost kódu, ale je též nutná přítomnost platební karty. SMS hlasování se podobně jako internetové hlasování opět obešlo bez problémů [EUROPARL; VVK 2011].

V souvislosti s možným výskytem obtíží v průběhu internetových voleb je důležité zmínit, že Estonsko má propracovaný systém podávání stížností, který mohou voliči využít, pokud mají pocit, že e-hlasování proběhlo neregulérně. Po proběhlých parlamentních volbách v březnu 2011 zaznamenala Národní volební komise formální stížnost občana, který požadoval zneplatnění všech hlasů odevzdaných elektronicky z důvodu absence tajnosti, bezpečnosti a spolehlivosti systému. Více konkrétním příkladem je podání občana, který si stěžoval, že některá jména kandidátů byla skryta v důsledku chybného nastavení zobrazení displeje. Obě tyto stížnosti byly Národní volební komisí odmítnuty jako neodůvodněné. Obecně je však podávání stížností spíše ojedinělým jevem a jejich malá četnost pouze potvrzuje fakt, že e-volby v Estonsku neprováží zvláštní obtíže [OSCE/ODIHR].

Přínosy elektronického hlasování

Důvod, proč se Estonsko rozhodlo zavést moderní způsoby hlasování, byla kromě přirozeného vývoje této “e-velmoci” také snaha podnitit zájem občanů o volby a zejména pak zvýšit motivaci mladých lidí účastnit se voleb. Podle slov vládních činitelů mělo on-line hlasování posílit participaci občanů a v důsledku toho i realističtěji odrazit preference společnosti [National Electoral Committee].

Zvýšení zájmu občanů o volby však nebylo jediným důvodem, proč se v Estonsku prosadily nové, pohodlné a z hlediska modernizace lépe vyhovující techniky hlasování. Druhou takřka nezpochybnitelnou výhodou elektronických metod je rychlost sčítání hlasů a eliminace chyb způsobených lidskou omylností či záměrnou manipulací. Výsledky jsou k dispozici již pár minut po skončení voleb a v důsledku automatického sčítání (tedy s vyloučením lidského faktoru) jsou velmi přesné a transparentní. [Reterová 2004: 51]. Pro lepší představu můžeme uvést výsledky analýzy, kterou provedli odborníci z Massachusettského technologického institutu v Cambridge u voleb konaných v průběhu posledních 40 let 20. století v americkém státě New Hampshire. „Ukázalo se, že ruční sčítání hlasovacích lístků vedlo zhruba ke dvěma procentům chyb, kdy členové komise přičkli odevzdaný hlas nesprávnému kandidátovi nebo jej nezapočetali.“ [Tuček].

Zastánci pokrokových voleb dále upozorňují, že zavedení elektronického hlasování zlevní a usnadní proces pořádání voleb. Odstraněním kandidátních listin se totiž ušetří nejen za tisk a distribuci volebních lístků, ale i za výlohy spojené s opatřením vhodných prostor, zajištěním volebních seznamů a vyplácením mzdy členům komise. Rovněž odpadnou výdaje na přepočítávání hlasů a na případné soudní spory týkající se věrohodnosti volebních výsledků. Lze tedy konstatovat, že i přes počáteční nákladné investice související s nákupem

příslušných technologií se alternativní hlasování v dlouhodobé perspektivě finančně vyplatí [Lambrinouidakis 2003: 107; Buchstein 2004b: 45-46; Ambrož; Reterová 2004: 51]. K tomuto však nutno podotknout, že tato premisa platí pouze v případě, pokud by elektronické volby zcela nahradily systém kandidátních listin.

Argumentem, proč se Estonsko rozhodlo zavést moderní hlasovací postupy, byla snaha o intenzivnější posílení prvků e-governmentu. Jak víme z úvodu tohoto článku, tato pobaltská země si zakládá na přímé participaci občanů na správě věcí veřejných, která funguje víceméně na dálku. Elektronicky je v Estonsku například možné zaregistrovat novou firmu, vyřídit úkony ve zdravotním systému nebo vyplnit policejní hlášení. Prostřednictvím internetu lze také koupit průkazy na městskou dopravu či podávat daňová priznání, čehož využívají 3/4 obyvatel. Z hlediska míry uplatnění můžeme rovněž uvést údaj, podle kterého 72 % uživatelů internetu praktikuje on-line bankovníctví. V oblasti politické je podstatné již zmíněné právo občanů ovlivňovat legislativní návrhy jednotlivých ministerstev prostřednictvím internetové stránky s názvem „O čem rozhoduji dnes“ [Ehl; Rada; Reterová 2004: 51-52, 73].

Na druhou stranu se však Estonci museli vypořádat s poměrně zásadními výhradami odpůrců těchto nových hlasovacích postupů. Jejich pozornost se soustředí především na problém technického zabezpečení voleb a s tím související zajištění ochrany a ověřitelnosti hlasování. Dále na otázky právní, kde pochybnosti vyvolává možné porušení mezinárodních a vnitrostátních předpisů, a konečně na filosoficko-sociální hledisko, kde obtíž spočívá v potenciálním vyčleňování obyvatelstva z volebního procesu na základě tzv. digitální propasti (digital divide). V následující části se proto podrobněji zaměříme na to, jak se s těmito problémy vypořádali v Estonsku [Buchstein 2004a: 232-238; Reterová 2004: 52-53; Zálešák, Matejka].

Bezpečnost a technické zajištění e-voleb

Je pravdou, že naplnění technických požadavků nutných pro realizaci elektronických voleb není jednoduché. Při vzdáleném hlasování, kdy občané nejsou v kontaktu se členy volební komise, nelze zajistit bezprostřední kontrolu nad řádným průběhem voleb a vzhledem k vyloučení přímého dohledu úředníků je také velmi těžké zaručit nestranný, tajný, soukromý a demokratický výkon hlasovacího práva. Z hlediska bezpečnosti je důraz kladen na předcházení možnému systémovému zneužití ve všech čtyřech fázích volebního procesu, tedy při registraci, identifikaci, odevzdávání i počítání hlasů. Nezbytné je zamezit manipulacím během přenosu dat, vyhodnocování volebních výsledků a uchovávání konečných údajů pro eventuální přezkoumání. Pokud posoudíme on-line volby komplexně, je třeba ochránit nejen voliče, počítače (hardware) a programová vybavení (software), ale také internetová připojení uživatele k poskytovateli, propojení webového serveru s tímto poskytovatelem a konečně i hlasovací servery včetně uživatelského rozhraní a jiných aplikačních systémů. Je tedy zřejmé, že pro uplatnění inovativních metod musíme dodržet celou řadu bezpečnostních kritérií, která jsou nutná pro úspěšné fungování nastíněného mechanismu [Burmester, Magkos 2003: 63-65; Reterová 2004: 81; Zálešák, Matejka].

Prvním z nich je důsledné zachování zásady, podle níž smí hlasovat pouze oprávněný volič, což bývá zpravidla

zabezpečeno prostřednictvím elektronického identifikátoru nebo zaručeného elektronického podpisu a pomocí PIN kódu a čipové karty, jejíž data slouží k potvrzení totožnosti. Dále musí být naplněn požadavek správnosti, úplnosti a ověřitelnosti sčítacího procesu, přičemž možnost kontroly musí mít také odolný vůči chybám a nikdo nesmí duplikovat či jinak manipulovat cizí hlasy. Tento atribut je promítnut do všeobecné zásady, podle níž obsah volby nesmí být modifikovatelný či odposlechnutelný. Systém také nesmí přijímat hlasy mimo zákonem stanovený čas voleb a konečně posledním obecným kritériem je zákaz zveřejňování průběžných volebních výsledků, a to i v případě, že korespondenční a elektronické hlasování trvá několik týdnů [Voutsis, Zimmermann 2008].

Vedle naplnění těchto obecných standardů je pro aplikaci elektronických voleb rozhodující též technické zabezpečení hlasování, jehož náročnost bývá v praxi nejčastější příčinou oddalování realizace i-voleb. Odborníci v této souvislosti upozorňují na riziko softwarových selhání, individuálních útoků hackerů a především možnost výskytu počítačových virů, s nimiž má zkušenosti takřka každý uživatel internetu. Ze zkušenosti nicméně vyplývá, že negativním dopadům způsobeným těmito útoky lze účinně zabránit, popřípadě eliminovat negativní dopady na minimum, ať už speciálními antivirovými programy, jejichž obsah není předem znám, nebo intenzivní osvětou informující voliče o tom, jak postupovat při obdržení viru. V praxi jsou popisované snahy hackerů poměrně běžnou záležitostí, ovšem ne vždy k zamýšlenému selhání dojde. Pro specialisty v oboru počítačových technologií navíc není problém útoky zpětně odhalit a viníky potrestat [Rubin; Jefferson 2004: 12-18; Reterová 2004: 83-85; Zálešák, Matejka].

Právě Estonsko je příkladem země, která vyvrací domněnky mnoha odpůrců inovativních způsobů hlasování. Bezpečnost a důvěryhodnost hlasování zde technicky zajišťuje estonská firma Cybernetica, jež zaručuje vysoký stupeň ochrany voliče i jeho hlasu. Do značné míry k tomu přispívají právě identifikační karty s čipem umožňující spolehlivou autentizaci voliče a bezpečné odevzdání hlasu. Speciální čtečka zaručuje, že hlasující subjekt je u počítače opravdu přítomen a nikdo jiný tedy nemůže z jiného místa vykonat neoprávněnou volbu. Pokud jde o hlasování přes SMS, zde se místo čipové karty použije čip v mobilním telefonu. Jednotlivé součásti systému navíc nejsou vzájemně propojeny a ústřední počítač provádějící konečné sčítání hlasů není připojen k internetu, čímž jsou eliminovány dopady případného nežádoucího zásahu z vnějšku. O zaručení legitimacy volebních výsledků dbají estonské úřady a policie, které střeží všechny počítačové servery. Zajímavostí je v Estonsku také to, že samy úřady nechaly program několikrát prověřit hackery [EUROEKONOM; Reterová 2004: 75]. Výsledkem byl vždy bezproblémový průběh voleb.

Ústavnost elektronických voleb v Estonsku

S vyřešením bezpečnostních problémů však obavy části kritiků nekončí. Možná úskalí totiž nespočívají pouze v technickém a organizačním ukotvení hlasovací procedury, ale mohou se dotýkat i samotné podstaty demokratického uspořádání země. Zásady pro hlasování jsou promítnuty v ústavách všech vyspělých zemí a rovněž v řadě nadnárodních ustanovení, které zahrnují volební právo mezi základní politická práva.

V Evropě se jedná zejména o Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod schválenou v roce 1950 na půdě Rady Evropy, celosvětovou konvencí je pak Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním Organizace spojených národů v roce 1948. Pro bezproblémovou implementaci e-voleb proto muselo Estonsko dodržet zásadní demokratické principy, kterými jsou všeobecnost, přímota, rovnost a tajnost hlasování, přičemž jejich existenci muselo pochopitelně zachovat kumulativně, a to bez omezení být jen jedno z nich [Reterová 2004: 87].

Klíčovým předpokladem bylo za prvé dodržení zásady všeobecného hlasování, podle níž má každý člověk právo volit, a tím se nepřímota podílet na politickém řízení společnosti. Toto oprávnění se vztahuje na každého dospělého občana bez rozdílu věku, pohlaví, rasy, národnosti, původu, vzdělání nebo přesvědčení a žádná skupina obyvatel tedy nesmí být pozitivně či negativně diskriminována. S realizací elektronického hlasování tak nutně vyvstala otázka, jak zajistit všeobecný přístup voličů k informačním technologiím a zároveň, jak rozšířit počítačové dovednosti na všechny věkové kategorie. Rozdíl mezi těmi, kteří moderní komunikační prostředky používají a těmi, kteří s nimi nemají žádnou zkušenost, se nazývá digitální propast, postihující nejvíce starší vrstvy obyvatel, občany s nižším stupněm dosaženého vzdělání nebo nízkými příjmy. Přestože Estonsko patří mezi země s nejvyšší počítačovou gramotností a vysokým počtem obyvatel s připojením k internetu napříč všemi věkovými kategoriemi [EUROSTAT], při zavedení univerzálního elektronického hlasování by přeci jen určitá část voličů byla omezena ve výkonu svého práva. Pro zachování základního ústavního principu všeobecnosti hlasování se proto Estonsko rozhodlo zavést elektronické hlasování pouze jako doplněk ke klasické volbě. Tedy v případě, že volič nemá přístup k počítačovým technologiím, popřípadě nemá důvěru k moderním mechanismům hlasování, může odevzdat svůj hlas tak jako doposud, tedy prostřednictvím tištěného volebního lístku [Alvarez, Hall 2004: 48-53; Reterová 2004: 88-89; Mitrou, Gritzalis, Katsikas].

Druhým kritériem demokratičnosti voleb je garance rovného hlasovacího práva, kde rovnost vyjadřuje především tu skutečnost, že každý občan má pouze jeden hlas se stejnou hodnotou. Vzhledem k tomu, že z důvodu garance všeobecnosti voleb je v Estonsku povoleno využití více hlasovacích technik (přes internet, mobilní telefon, tradiční vhození do volební urny) a současně je z důvodu garance soukromého a svobodného odevzdání hlasu připuštěna možnost opakovaného výkonu volebního práva (viz dále), vzniká otázka, zda má každý volič opravdu jen jeden hlas se stejnou vahou. Elektroničtí voliči, kteří mohou narozdíl od tradičních voličů odevzdat (ve smyslu opravit) svůj hlas několikrát, by totiž mohli být zvýhodněni oproti voličům upřednostňujícím klasickou volbu. Bylo proto nutné stanovit přesné priority pro posuzování platnosti hlasů, a to tak, aby bylo zřejmé, jaký hlas je při opakovaném provedení závazný.

V Estonsku je systém nastaven tím způsobem, že spolehlivě rozpozná, zda volič nehlasoval oběma způsoby, a případnou dvojí volbu odstraní. Platný a závazný je vždy jen jeden hlas. Pokud volič hlasuje pouze elektronicky, je závazný ten hlas, který je odevzdán jako poslední. Pokud volič způsob hlasování kombinuje, pak je závazný ten hlas, který je odevzdán tradiční cestou, tedy vhozením lístku do volební urny. Klasické

volbě je v porovnání s tou elektronickou přiznán větší stupeň závaznosti proto, že lístek odevzdaný tradiční cestou již nelze po jeho vhození do volební urny opravit, a také proto, že za plentou je bez jakékoliv pochybnosti zaručen tajný a svobodný výkon hlasovacího práva. Estonská úprava tak zaručuje rovné hlasovací právo, kdy každý volič disponuje jedním hlasem se stejnou vahou [Reterová 2004: 89-91; Mitrou, Gritzalis, Katsikas].

Ve spojitosti s rovností hlasů je nezbytným předpokladem již zmíněná tajnost při jejich odevzdávání, což znamená, že nesmí být zjistitelné, jak kdo hlasoval. Rozhodující je přitom vytvoření podmínek pro soukromý, svobodný a anonymní výkon volebního práva, jakož i dodržení pravidla nezveřejňovat výsledky hlasování před zahájením sčítacího procesu z důvodu potenciálního ovlivňování voličů. Estonci se především museli vypořádat s možným ovlivňováním voličů rodinnými a jinými příslušníky, což představuje výrazný zásah do soukromých práv občana. Tento negativní jev může samozřejmě nastat i při klasickém způsobu hlasování, nicméně u elektronických voleb je riziko nesrovnatelně vyšší, jelikož dotyčného je možné při vlastním úkonu pozorovat, a tím nátlak vystupňovat. Jednalo by se tedy o porušení zásady svobodného výkonu hlasovacího práva, kdy občanům není garantováno volit podle jejich nejlepšího svědomí a politického přesvědčení.

Estonsko zvolilo efektivní řešení v podobě možnosti odevzdat elektronický hlas víckrát a tím i měnit své původní (pod nátlakem učiněné) rozhodnutí. Voliči tak mohou ve chvíli, kdy nejsou pod dohledem, kdykoliv automaticky změnit své původní nedobrovolné rozhodnutí na volbu dle vlastního výběru. Navíc jim samozřejmě zůstává eventualita odevzdat svůj hlas klasickou formou ve volební místnosti, přičemž je výhradně stanoveno, že takto odevzdaný hlas je platný bez ohledu na počet elektronicky učiněných hlasování. Možností opakovaného výkonu volebního práva byl tedy nejen minimalizován tlak na voliče ze strany třetích osob, ale omezilo se tím i potenciální nakupování hlasů a taktéž redukovaly volební podvody v souvislosti s manipulací s hlasy.

Rovněž anonymita voliče je v Estonsku garantována. Systém bez problémů dokáže oddělit identitu voliče, respektive jeho elektronického klíče, od samotného obsahu hlasování, což je konkrétně zabezpečeno tím, že ve fázi, kdy je hlas voliče propojen s jeho identifikátorem, systém neumožní otevřít obálku s obsahem jeho volby. Po skončení hlasování je pak tato vazba přerušena a údaje jsou následně drženy odděleně. V žádné fázi volebního procesu tak není možné zjistit, jak kdo hlasoval, čímž základní princip tajných voleb zůstává zachován. Nezbytnou součástí ochrany identity občanů je rovněž vyhrazení přístupových práv k rozšifrování obálek kompetentnímu technickému personálu, vnitřní audit a nezávislá kontrola systému v průběhu celé hlasovací procedury. V neposlední řadě jsou volby zabezpečeny taktéž fyzickou přítomností státních kontrolních orgánů, které dohlížejí nad počítači vyhodnocujícími výsledky hlasování. Lze proto uzavřít, že soukromá, svobodná, tajná a anonymní povaha hlasování v Estonsku není dotčena [Cranor 2007; Birch, Watt 2004: 62-64; Garrone 2005: 117-118; Šindelář; Reterová 2004: 91-94; Zálešák, Matejka].

Konečně jako čtvrté kritérium demokratických voleb jsme uvedli zásadu přímých voleb. V této souvislosti někteří kritici upozorňují, že hlasování pomocí počítače nebo telefonu těžko

Ize pokládat za volbu přímou. Takové tvrzení však naprosto nevystihuje význam přímého hlasovacího práva vyjádřeného v ústavách a jiných ustanoveních demokratických zemí. Institut přímých voleb se totiž vztahuje k přímému výběru kandidátů do státních funkcí, což znamená, že občané volí své zástupce přímo, a nikoliv prostřednictvím sboru, který následně rozhoduje o konečném složení zastupitelských orgánů. Opakem je volba nepřímá uplatňovaná od konce 18. století ve Francii,⁷ kdy občané nejprve vybírají jednotlivé volitele, kteří poté dle vlastní vůle určují podobu národních shromáždění. V jistých oblastech se tento nepřímý způsob hlasování zachoval až do současnosti, a to především u voleb do druhých komor parlamentů (například do německé Spolkové rady) [Klíma 2003: 188-189; Reterová 2004: 93-94; Ambrož]. Z uvedeného tedy vyplývá, že elektronické formy hlasování nijak neomezují volební právo občanů zvolit si přímo svého zástupce a nemůže se tedy jednat o omezení principu přímého hlasování.

Vliv e-voleb na volební účast

Na tomto místě se pokusím zhodnotit jednak postoje obyvatel k elektronickým volbám a jejich ochotu hlasovat elektronicky a jednak dopady tohoto moderního hlasovacího mechanismu na participaci občanů. Podle části odborné veřejnosti mohou progresivní hlasovací techniky přispět k vyřešení v současnosti velmi naléhavého problému, kterým je fenomén klesající participace mající za následek snižování legitimacy voleb. Faktem je, že pokud nedojde k posílení zájmu občanů o veřejné dění, nelze tento negativní trend zvrátit. Rozhodnutí jedince, zda se voleb zúčastní či nikoliv, přitom nezávisí pouze na jeho politickém přesvědčení nebo povědomí o důležitosti volebního procesu, nýbrž i na okolnostech souvisejících s jeho osobním životem [Klíma 2003].

Odborníci zabývající se teorií participace [Blais, Gidengil, Nevitte 2004: 221-236; Franklin 2002: 149-168; Wattenberg 1998; Feddersen, Sandroni 2002] tyto okolnosti testovali na několika proměnných a vytvořili pět základních přístupů, pomocí nichž se vysvětluje výše volební účasti. V politologickém prostředí se nejčastěji hovoří o třech teoriích: teorii zdrojů, teorii mobilizace a teorii specifického kontextu, respektive teorii zisku či instrumentální motivace. V prvním případě ovlivňují participaci socioekonomické faktory, především fyzické schopnosti občanů a jejich ochota obětovat čas a peníze na volby. Druhý model se soustředí na mobilizační potenciál politických stran, přičemž zde vycházíme z předpokladu, že na občany je vyvíjen tlak v rámci různých sociálních skupin. Třetí přístup pak spojuje výši volební účasti se specifickými charakteristikami, mezi nimiž stěžejní roli hraje váha daných voleb (sněmovní versus senátní volby), těsnost předpokládaného volebního výsledku nebo charisma kandidátů [Reterová 2008: 13-14; Linek]. K uvedeným teoriím přidává André Blais ještě sociologické a psychologické zdůvodnění, kde je určujícím faktorem subjektivní vědomí občanů, jež nemusí nutně odrážet jejich objektivní politické zájmy [Blais 2000].

Z uvedeného vyplývá, že v demokratických státech, které nezakotvují institut povinné volební účasti, je úroveň dosažené participace závislá na mnoha proměnných. Pro účely tohoto článku se zaměřím především na ty, jejichž povahu mohou

ovlivnit moderní techniky hlasování, a to v podobě podnětů zájmu občanů o volby. Většina empirických výzkumů dochází k závěru, že rozhodující roli v této oblasti hraje sociálně-ekonomický status voličů, kam zahrnujeme i geografické, časové, finanční a jiné aspekty bránící občanům účastnit se voleb. Prostřednictvím alternativního hlasování lze přitom uvedené překážky odstranit, a tím volební účast zvýšit. Z hlediska teoretického ukotvení používá politická věda termín „náklady na hlasování“ (*cost of voting*) [Börger 2004: 57-66; Xiaopeng 2002: 1-6], jejichž výše má stěžejní dopad na konečnou participaci. Úmyslem je proto zajistit pohodlnou a přístupnou hlasovací proceduru ve snaze co nejvíce redukovat náklady a úsilí občanů spojené s jeho volbou. Nejúčinněji lze tohoto cíle dosáhnout právě skrze zavedení inovativních forem hlasování, které svým charakterem poskytují voličům dostupnou a snadnou alternativu pro odevzdávání hlasů. Vzhledem k modernizaci systému se předpokládá, že by nové hlasovací postupy mohly oslovit zvláště mladou generaci, jež tvoří nejpočetnější skupinu absentujících voličů [Franklin, Lyons, Marsh 2004: 115-151; Henn, Weinstein, Wring 2002: 167-192; Reterová 2008: 13-15].

Mezi odborníky však v této otázce nepanuje jednoznačná shoda. Opačný názor na vliv internetových voleb na výši volební účasti zastávají například Kristjan Vassil a Till Weber, kteří ve své studii dochází k závěru, že zavedení elektronických voleb nemá vliv na volební účast občanů, a nebo jen v zanedbatelné míře [Vassil, Weber 2011]. Obecně lze za problematický bod označit fakt, že chybí víceleté zkušenosti, které by umožnily zkoumat dopady elektronických forem v několika po sobě jdoucích volebních obdobích v různých zemích. Na stranu odpůrců se v této souvislosti přidávají i někteří politologové, kteří upozorňují, že se participace občanů může zvýšit pouze jednorázově (s prvním uvedením nového institutu) a při dalším konání voleb se opět vrátí na původní nízkou úroveň. Jejich argument, podle něhož motivace lidí účastnit se voleb skončí okamžikem, kdy dojde k otestování nabízené hlasovací alternativy, zatím nebyl přesvědčivě vyvrácen [Norris 2004: 210-222; Gibson 2005: 29-34]. Poměrně časté je také stanovisko opírající se o závěry několika povolebních analýz, dle kterých elektronické metody nemají vliv na zapojení již dříve neparticipujících občanů. Nové techniky údajně osloví jen pravidelně hlasující účastníky, kteří vymění klasické volební postupy za progresivní, a nezabrání tak prohlubující se apatii části veřejnosti podílet se na politickém rozhodování [Qvortrup 2005: 416-419].⁸

V této souvislosti je však nutné zdůraznit, že výše volební účasti není jediným kritériem kvality a demokratičnosti voleb a neměla by se proto veškerá pozornost soustředit pouze na ni. I v případě, že by se při prosazení elektronického hlasování volební účast nezvýšila, neznamená to, že tento institut nemá být prosazován. Podle mého názoru je přínos e-voleb natolik významný, že zkvalitní všechny fáze volebního procesu a vysoce tak převyšuje výhody poskytované tradičním hlasovacím systémem. Argumentem pro zavedení e-voleb tedy nemusí být dosažení masové účasti, ale spíše vytvoření takových právních podmínek, aby se občané mohli voleb účastit ku příkladu i přes fyzickou nepřítomnost ve volebním okrsku v den voleb. Stát tím naplňuje podmínku ústavního principu rovného práva a dává najevo všeobecný zájem o každého svého občana [Reterová 2008: 108].

Pokud jde o vůli estonských voličů hlasovat elektronicky, zaznamenáváme velmi vstřícný postoj, což se odráží ve stále vzrůstajícím počtu hlasů odevzdaných přes internet (u mobilních telefonů toto porovnání není vzhledem k zatím ojedinělým volbám možné). Nejvíce se tato tendence projevila v posledních parlamentních volbách konaných v březnu 2011, kdy svůj hlas odevzdala přes internet čtvrtina voličů. Vzhledem k optimistickému přístupu estonských voličů a samozřejmě také ve světle bezproblémového průběhu voleb, při kterých bylo možné hlasovat elektronicky, lze předpokládat, že ani toto číslo nebude konečné. Také estonští politici se k elektronickým metodám staví pozitivně a usilují o zdokonalování a další rozšiřování e-voleb. Nejvíce jsou inovativním technikám naklonění pravidelní uživatelé internetu, nicméně i mezi obyvateli, kteří uvedený sdělovací prostředek nepoužívají vůbec, činí podpora více než 50 % [VVK 2011].

Pokud porovnáme volby do estonského parlamentu v roce 2003, kdy bylo možné hlasovat pouze klasickou cestou, tedy vhažováním tištěných volebních lístků do volební urny ve volební místnosti, s parlamentními volbami v roce 2007, kdy voliči poprvé hlasovali přes internet, došlo k nárůstu volební účasti o 4 procentní body (v roce 2003 činila účast 58 %, v roce 2007 pak 62 %). V následujících parlamentních volbách v roce 2011, kdy se přidala i možnost SMS hlasování, zaznamenáme další nárůst účasti, a to na 63,5 % (tedy o 1,5 %) [VVK 2011].

Ještě patrnější je nárůst volební účasti ve volbách komunálních. Volební účast v roce 2005, kdy byla vůbec poprvé experimentálně zakotvena možnost odevzdat svůj hlas elektronicky, dosáhla účast 47,4 %. O čtyři roky později, kdy se volba přes internet stala již poměrně běžnou záležitostí, se již voleb účastnilo – pro komunální volby rekordních – 60,6 % právoplatných voličů. Nárůst tak činil více než 13 procentních bodů. Nejvíce je však tato pozitivní tendence patrná ve volbách do Evropského parlamentu, kde účast vzrostla z 27 % v roce 2004 na 43,9 % v roce 2009. Vzhledem k tomu, že se na půdě Evropského

parlamentu neměly přihodit v následujícím období pro Estonsko žádné zásadní události, které by snad podnítily občany přijít k volbám, nelze vyloučit, že zvýšení volební participace o 17 % bylo způsobeno právě možností hlasovat elektronicky [VVK 2011].

Závěr

Přestože nelze jednoznačně prokázat, že zvýšení volební účasti v několika posledních estonských volbách bylo způsobeno právě možností hlasovat po internetu, lze s určitostí konstatovat, že zakotvení e-voleb umožňuje vykonávat volbu opravdu všem estonským voličům, ať už se nacházejí kdekoliv. Jak již bylo zmíněno, představitelé státu tím dávají najevo, že mají zájem o hlas každého voliče, a zároveň se tím Estonsko prezentuje jako země, která má vyspělý a z hlediska modernizace technicky odpovídající demokratický systém hlasování. Elektronicky se zde bez větších obtíží volí již sedm let, a to je dostatečně dlouhá doba na to, aby bylo relevantním způsobem možné vyhodnotit tento způsob jako fungující.

Ukotvení moderních hlasovacích technik chápe Estonsko jako základ volebních systémů dnešních vyspělých zemí a jako prostředek k dalšímu rozvoji demokracie. Můžeme tedy říci, že tato pobaltská republika, označovaná příhodně jako „e-stonia“, může udávat současný směr v přístupu států k moderním informačním technologiím a e-volbám jako takovým.

Závěrem lze shrnout, že elektronické způsoby hlasování zpřístupňují hlasovací proceduru opravdu všem právoplatným voličům a na rozdíl od klasických metod posilují občanskou angažovanost a podněcují zájem obyvatel o volby. Zároveň také překonávají praktické a formálně-právní nedostatky systému kandidátních listin a navíc reflektují životní styl obyvatel ve 3. tisíciletí. Domnívám se, že to by mohlo být dostatečným argumentem pro ostatní demokratické státy, aby se k úspěšnému modelu hlasování také připojily.

literatura

- Alvarez, R. Michael, Thad E. Hall. 2004. *Point, Click, and Vote: The Future of Internet Voting*. Washington: Brooking Institution Press.
- Ambrož, Jan. *E-volby jsou v ČR vzdálenou budoucností*. [online]. Dostupné z: <<http://www.lupa.cz/clanky/e-volby-jsou-v-cr-vzdalenu-budoucnosti/>>.
- Birch, Sarah, Bob Watt. 2004. „Remote Electronic Voting: Free, Fair and Secret?“. *The Political Quarterly* 75 (1): 60-72.
- Blais, André. 2000. *To Vote or Not to Vote. The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburg: University of Pittsburg Press.
- Blais, André, Elisabeth Gidengil, Neil Nevitte. 2004. „Where Does Turnout Decline Come From?“. *European Journal of Political Research* 43 (2): 221-236.
- Börgers, Tilman. 2002. „Costly Voting“. *The American Economic Review* 94 (1): 57-66.
- Buchstein, Hubertus 2004a. „Argumenty proti on-line volbám“. Pp. 227-240 in Marek Hrubec. *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia.
- Buchstein, Hubertus. 2004b. „Online Democracy, Is it Viable? Is it Desirable? Internet Voting and Normative Democratic Theory“. Pp. 39-58 in Norbert Kersting, Harald Baldersheim. *Electronic Voting and Democracy. A Comparative Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Burmeister, Mike, Emmanouil Magkos. 2003. „Towards Secure and Practical E-elections in the New Era“. Pp. 63-76 in Dimitris A. Gritzalis. *Secure Electronic Voting*. Londýn: Kluwer Academic Publishers.
- Cranor, Lorrie F. *Electronic Voting. Computerized polls may save money, protect privacy*. [online]. Dostupné z: <<http://www.acm.org/crossroads/xrds2-4/voting.html>>.

- Dyck, J. Joshua, James G. Gimpel. 2005. „Distance, Turnout, and the Convenience of Voting“. *Social Science Quarterly* 86 (3): 531-548.
- Ehl, Martin. *Estonci jako první na světě volí poslance přes internet*. [online]. Dostupné z: <<http://svet.ihned.cz/>>.
- EUROEKONOM. *Estonsko se internetu nebojí*. [online]. Dostupné z: <<http://www.euroekonom.cz/analyzy/zi-estonsko.html>>.
- EUROPARL. *Mohou volby přes internet zvýšit volební účast?* [online]. Dostupné z: <<http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/content/20110321STO15986/html/Mohou-volby-p%C5%99es-internet-zv%C3%BD%C5%A1it-volebn%C3%AD-%C3%BA%C4%8Dast>>.
- EUROSTAT. 2011. „Internet Use in Households and by Individuals in 2011“. [online]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-066/EN/KS-SF-11-066-EN.PDF>.
- Feddersen, Timothy J., Alvaro Sandroni. 2002. *A Theory of Participation in Elections*. [online]. Dostupné z: <www.kellogg.northwestern.edu/faculty/fedderse/homepage/papers/duty4-15-02.pdf>.
- Franklin, Mark N. 2002. „The Dynamics of Electoral Participation“. Pp. 149-168 in Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, Pippa Norris. *Comparing Democracies 2. New Challenge in the Study of Elections and Voting*. Londýn.
- Franklin, Mark N., Patrick Lyons, Michael Marsh. 2004. „The Generational Basis of Turnout Decline in Established Democracies“. *Acta Politica* 39 (2): 115–151.
- Garrone, Pierre. 2005. „Fundamental and Political Rights in Electronic Elections“. Pp. 111-123 in Alexander H. Trechsel, Fernando Mendez. *The European Union and e-Voting. Addressing the European Parliament's internet voting challenge*. Londýn: Routledge.
- Gibson, Rachel, K. 2005. „Internet Voting and the 2004 European Parliament Elections: Problems and Prospects“. Pp. 29-34 in Alexander H. Trechsel, Fernando Mendez. *The European Union and e-Voting. Addressing the European Parliament's internet voting challenge*. Londýn: Routledge.
- Henn, Matt, Mark Weinstein, Dominic Wring. 2002. „A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain“. *British Journal of Politics and International Relations* 4 (2): 167-192.
- Jefferson, David (eds.). 2004. „A Security Analysis of the Secure Electronic Registration and Voting Experiment (SERVE)“. [online]. Dostupné z: <www.servesecurityreport.org/paper.pdf>.
- Klíma, Michal. 2003. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Kitcat, Jason. 2007. „Electronic Voting. A challenge to Democracy? Open Rights Group 2007“. [online]. Dostupné z: <www.openrightsgroup.org/wp-content/uploads/org-evoting-briefing-pack-final.pdf>.
- Lambrinouidakis, Costas (eds.). 2003. „Secure Electronic Voting: The Current Landscape“. Pp. 101-122 in Dimitris A. Gritzalis. *Secure Electronic Voting*. Londýn: Kluwer Academic Publishers.
- LEEDS. „Internet Access as a Human Right“. [online]. Dostupné z: <<http://digitalrights.leeds.ac.uk/papers/internet-access-as-a-human-right/>>.
- LEGAL ACTS. „Electoral Acts in Estonia“. [online]. Dostupné z: <<http://www.vvk.ee/general-info/legal-acts/>>.
- LEGAL TEXT. „Telecommunication Act“. [online]. Dostupné z: <<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>>.
- Linek, Lukáš. 2004. „Nízká volební účast ve volbách do Evropského parlamentu“. *Socioweb*. [online]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=186&lst=107>>.
- Maria, Di Eleonora, Luca S. Rizzo. 2005. „E-Democracy: The Participation of Citizens and New Forms of the Decision-Making Process“. Pp. 71-106 in Eleonora Di Maria, Stefano Micelli. *On Line Citizenship. Emerging Technologies for European Cities*. New York: Springer 2005.
- Mitrou, Lilian, Dimitris Gritzalis, Sokratis Katsikas. „Revising legal and regulatory requirements for secure e-voting“. [online]. Dostupné z: <http://www.instore.gr/evote/evote_end/htm/3public/doc3/public/evote_paper_SEC_2002_2.doc>.
- National Electoral Committee. 2005. „E-voting in Estonia 2005. The First Practice of Country-wide Internet Voting in the World“. [online]. Dostupné z: <http://neu.e-voting.cc/wp-content/uploads/Proceedings%202006/1.1.madise_martens_e-voting_in_estonia.pdf>.
- Norris, Pippa. 2004. „Will New Technology Boost Turnout? Evaluating Experiments in UK Local Elections“. Pp. 210-222 in Norbert Kersting, Harald Baldersheim. *Electronic Voting and Democracy. A Comparative Analysis*. New York: Palgrave.
- OSCE/ODIHR. 2011. „Estonia. Parliamentary Elections, 6 March 2011. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report“. [online]. Dostupné z: <<http://www.osce.org/odihr/77557>>.
- Qvortrup, Matt. 2005. „First Past the Postman: Voting by Mail in Comparative Perspective“. *Political Quarterly* 76 (3): 414-419. Rada, Václav. *Internet v praxi: Komunální volby v Estonku, dočkáme se i u nás?* [online]. Dostupné z: <<http://www.internetprovsechny.cz/clanek.php?cid=154>>.
- Radwin, Michael J. 1995. „An Untraceable, Universally Verifiable Voting Scheme“. [online]. Dostupné z: <<http://www.radwin.org/michael/projects/voting.html>>.
- Reterová, Sylvie. 2008. *Alternativní způsoby hlasování. Od tradičních metod k o-line volbám*. Olomouc: Periplum.
- Rubin, Aviel D. 2001. „Security Considerations for Remote Electronic Voting over the Internet“. [online]. Dostupné z: <<http://avirubin.com/e-voting.security.htm>>.
- Šindelář, Petr. 2006. „Elektronické volby jako možný nástroj pro posílení demokracie“. [online]. Dostupné z: <si.vse.cz/archiv/clanky/2006/sindelar.pdf>.
- Tuček, Josef. *Další volební chyba. Běžné, říkají vědci*. [online]. Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/>>.
- Vassil, Kristjan, Till Weber. 2011. „A Bottleneck Model of E-voting: Why Technology Fails to Boost Turnout“. *New Media Society* 13 (8): 1336-1354.
- VVK. 2011. „Statistics about Internet Voting in Estonia“. [online]. Dostupné z: <<http://www.vvk.ee/voting-methods-in-estonia/engindex/statistics>>.

Wattenberg, Martin P. 1998. *Turnout Decline in the U.S. and other Advanced Industrial Democracies*. [online]. Dostupné z: <<http://www.democ.uci.edu/publications/papersserie-spre2001/marty.html>>.

Xiaopeng, Xu. 2002. „Voting Costs and Voter Welfare“. *Economics Bulletin* 3 (21): 1–6.

Zálešák, Michal, Matejka, Ján: *Nové možnosti (e)demokracie*. [online]. Dostupné z: <<http://park.logos.cz/article.asp?itm=203 & ShowNoScriptVersion=True>>.

Voutsis, N., F. Zimmermann. 2008. „Anonymous Code Lists for Secure Electronic Voting over Insecure Mobile Channels“. Pp. 1270 – 1284 in A. Anttiroiko (ed.). *Electronic Government: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. Hershey, PA: Information Science Reference.

poznámky

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektu „Komparativní analýzy internetových voleb ve světě a analýza možnosti zavedení internetového hlasování v ČR“ za finanční podpory GA ČR, registrační číslo P408/11/2406.

² Rozeznáváme tři druhy internetových voleb. První, při kterém se hlasuje na mechanických zařízeních umístěných ve volebních místnostech, je známé pod anglickým termínem *Poll-site Internet Voting*. Hlasování probíhá v přesně stanoveném čase a občanům není dovoleno vykonat volbu mimo příslušný obvod. To je charakteristické i pro druhý typ, tzv. *Kiosk Voting*, kdy mohou občané pod dohledem volebních komisařů odevzdat svůj hlas ve veřejně přístupných budovách, nejčastěji nákupních střediscích, poštovních úřadech či školách, jež poskytují připojení k internetu. Třetí kategorií jsou pak „vzdálené“ internetové volby (*Remote Internet Voting*) umožňující hlasovat z domova nebo z jakékoliv části světa, přičemž jedinou podmínkou je dostupnost komunikačních technologií a přístup k internetu. Předmětem tohoto příspěvku je právě posledně jmenovaná forma hlasování, která je zároveň nejprogresivnější [Maria, Rizzo 2005: 85; Garrone 2005: 112].

³ V textu používám pro alternativní formy hlasování synonymně také jiné přívlastky, jedná se o výrazy „inovativní“, „progresivní“, „moderní“, „nové“ nebo „pokrokové“ formy hlasování.

⁴ První certifikát slouží k autentifikaci, druhý pak k elektronickému podpisu [VVK 2011].

⁵ 4. březen byl termín řádných parlamentních voleb, kdy se hlasovalo pouze klasickým způsobem a nebylo již možné odevzdat hlas prostřednictvím internetu. Pro on-line volbu byly určeny tři dny v rozmezí od 26. do 28. února [VVK 2011].

⁶ Jako zajímavost lze uvést, že 3,9 % Estonců hlasovalo ze zahraničí, a to ze 105 různých států [VVK 2011].

⁷ Institut nepřímých voleb zavedla francouzská ústava v roce 1791 [KLÍMA 2003: 188].

⁸ To potvrzuje i studie publikovaná v *Social Science Quarterly* v roce 2005, která dochází k závěru, že chuť používat alternativní formy hlasování výrazně roste pouze u voličů. Nevoliče tato možnost k účasti na volbách nepřesvědčí a i nadále u nich přetrvává nízký zájem o politické dění [Dyck, Gimpel 2005: 531-548].

